

Economic Evaluation of Article Processing Charges (APCs) in Iranian and International Journals Indexed in Scopus: A Scientometric Approach to Research Publishing Policy

Abstract

Purpose: The emergence of open access (OA) publishing has had a significant impact on the academic publishing industry, where article processing costs (APCs) have become a major source of revenue for many journals. The diversity in APCs across journals has raised questions about their fairness, transparency, and justification. Paying attention to the indicators determining article processing costs in Iranian journals, as well as the functioning of the Scientific Journals Commission in this regard, was one of the main objectives of this project. The present study was conducted to investigate the status of APCs in Iranian journals indexed in Scopus and to compare the total value of domestic journals with other journals in the world using a documentary and survey method

Methodology: The method of conducting this research was carried out using documentary and content analysis methods. In this method, 376 Iranian journals indexed in Scopus database were extracted and examined based on the type of quartile and also the subject area. The indices of total value, average total value and average price of article processing cost were calculated for each category. Also, by reviewing top official documents, the functioning of the Scientific Journals Commission in this regard was examined.

Findings: The results of the documents showed that the type of journal, place of publication, peer review process, layout, and printing are among the main factors affecting APC, while the total value of the journal is directly dependent on the APC rate and the number of articles published during a year. According to the statistics of 2024, 376 Iranian journals had a share of 1.28% of the total journals indexed in Scopus, but in practice, they indexed only 17,289 articles (0.49%) of the total articles indexed in this database. The number of articles indexed in journals varied according to the quartile type, with 1,983,553, 812,497, 436,445, and 272,219 articles published in journals in the first to fourth quartiles, respectively. This is while only 24,278 articles were published in journals without a quartile. This means that an average of 217, 107, 65, and 45 articles were published in journals in the first to fourth quartiles, respectively, which indicates a high tendency of researchers to publish their articles in higher quality journals. This also increases the average APC of these journals compared to the lower quartile. The total value of Iranian journals was also only \$195 million, which was a very small share of 0.39% compared to the \$50 billion value of all indexed journals. The results also indicated that the APC rate and, consequently, the average APC and the average price of all journals in the Iranian medical sciences group were much higher than those of non-medical journals and were almost twice as high. A review of upstream documents in the field of publications also showed that before 2021, it was forbidden for publications to charge fees for the review, acceptance, and publication processes of articles. The compilation and notification of the regulations on "Determining the Cost of Processing Articles in Open Access Scientific Journals" in May 2022 was the first official action of the Publications Commission in determining the cost of processing articles with open access journals. The results of this research showed that the price set for processing articles in Iranian journals is not proportional to the country's inflation. Given that no review has been carried out in this regard since 2022.

Conclusion: In determining article processing costs, the Publications Commission should pay special attention to the main determining indicators in estimating APC, such as the type of publications, the indexed level of the publication (national or international), the type of articles published in the publication, the number of citations received by the publications, the impact factor of the publication, and the quartile of the publication. Given that the process of scientific review of articles and publication in academic journals is carried out within the university, it is therefore proposed to speed up the work process by separating these two areas. In such a way that the scientific review of articles (evaluation and review of articles, appointment of peer reviewers) is carried out by the university, and the publishing department (website management, page layout, and payment of personnel costs and recurring costs of articles) is carried out by reputable publishers. In other words, each university should have a private publisher next to it so that it can delegate its publishing department to it.

Keywords: Article Processing Charge (APC), Total publication value, Publications commission, Journals indexing, Scopus, Iranian indexed journals

Receive:

.././....

Acceptance:

.././....

ارزیابی اقتصادی هزینه‌های پردازش مقاله در نشریات ایرانی و بین‌المللی نمایه شده در اسکوپوس: رویکردی علم سنجی به سیاست‌گذاری نشر علم

احسان احتشام‌نژاد*

مهدی رمضانی^۲

چکیده

چکیده:

هدف: ظهور انتشارات با دسترسی آزاد (OA) باعث گردید تا هزینه‌های پردازش مقاله (APCs) به عنوان منبع اصلی درآمد برای بسیاری از نشریات تبدیل شود. تنوع در APC ها در نشریات، سؤالاتی را در مورد عدالت، شفافیت و توجیه آنها ایجاد کرده است. تحقیق حاضر به منظور بررسی وضعیت APC در نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس و همچنین مقایسه ارزش کل نشریات داخلی با سایر نشریات جهان صورت گرفته است.

روش شناسی: روش اجرای این تحقیق با استفاده از روش اسنادی و تحلیل محتوا انجام شد. در این روش ۳۷۶ نشریه ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس استخراج و بر اساس نوع چارک و همچنین تفکیک حوزه موضوعی مورد بررسی قرار گرفتند. شاخص‌های جمع کل ارزش، متوسط ارزش کل و متوسط قیمت هزینه پردازش مقالات برای هر دسته محاسبه گردید. همچنین نحوه عملکرد کمیسیون نشریات وزارت عتف در این خصوص مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج بررسی‌ها نشان داد که نوع نشریه، مکان انتشار، روند بررسی همتا، صفحه آرایی و چاپ از جمله عوامل اصلی موثر بر APC می‌باشند: بر اساس آمار سال ۲۰۲۴، ارزش کل نشریات ایرانی نیز، تنها برابر ۱۹۵ میلیون دلار بود که در مقایسه با ارزش ۵۰ میلیارد دلاری کل نشریات نمایه شده سهم بسیار ناچیز ۰٫۳۹ درصد را شامل می‌گردد. نتایج همچنین حاکی از آن بود که میزان APC و به طبع آن متوسط APC و متوسط قیمت کل نشریات گروه علوم پزشکی ایرانی تقریباً دو برابر نشریات غیر پزشکی بود.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که قیمت تعیین شده برای پردازش مقالات در نشریات ایرانی هیچ تناسبی با تورم کشور ندارد. با توجه به اینکه فرآیند بررسی علمی مقالات و چاپ نشریه در نشریات دانشگاهی به صورت درون دانشگاهی انجام می‌شود، لذا پیشنهاد می‌گردد تا با تفکیک این دو حوزه از یکدیگر فرآیند کار را تسریع بخشید. به عبارت دیگر هر دانشگاه باید یک ناشر خصوصی در کنار خود داشته باشد تا بتواند بخش حوزه نشر خود را به آن واگذار نماید.

واژگان کلیدی: هزینه پردازش مقاله، ارزش کل نشریه، کمیسیون نشریات، نمایه سازی نشریات، اسکوپوس،

نشریات نمایه شده ایران.

۱. استادیار، گروه پژوهشی تاسین مالی و اقتصاد علم، فناوری و نوآوری، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، تهران، ایران. ایمیل: ehkamizi24@yahoo.com
۲. دکتر، کارشناس امور پژوهشی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران. ایمیل: mramezani206@gmail.com
(نویسنده مسئول) rEmail: ehkamizi24@yahoo.com

دریافت: ۰۰۰/۰۰/۰۰

پذیرش: ۰۰۰/۰۰/۰۰

مقدمه و بیان مسئله

امروزه نشریات علمی با انتشار مقالات و نتایج پژوهش‌های پژوهشگران سراسر جهان به ایجاد ساختار نظام مند در علم کمک می‌کنند، به این صورت که می‌توان با دنبال کردن استنادات مختلف در این نشریات، روند حرکت علم و رشد آن را نیز بررسی کرد. یکی از مسائل مهم و اصلی در حوزه نشریات به ویژه نشریات علمی، هزینه‌های جاری نشریات می‌باشد. هزینه‌های همچون هزینه داوری مقالات، هزینه‌های پردازش، ویراستاری و صفحه آرایی مقالات، هزینه‌های ایجاد و پشتیبانی وب سایت نشریه و همچنین هزینه‌های پرسنلی بخشی از هزینه‌های نشریات علمی است (احتشام‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۳).

در حالی که بسیاری از نشریات علمی به ویژه نشریات نمایه شده در نمایه‌های معتبر بین‌المللی دسترسی به فایل اصلی مقالات را به صورت محدود و منوط به پرداخت هزینه نموده‌اند ولی در کنار این گروه از نشریات، گروه دیگری نیز وجود دارند که از سیستم دسترسی آزاد^۱ استفاده می‌نمایند (Haustein et al., 2024). آشکار است که در گروه اول بخش عمده‌ای از هزینه‌های جاری نشریه از محل فروش مقالات تامین می‌گردد و به فراخور انتشار مقالات با کیفیت‌تر و نوآورانه‌تر، میزان مخاطب و متقاضی بیشتری را به خود جلب می‌نمایند و در نتیجه فروش بیشتری از هر یک از این مقالات خواهند داشت. اما در مورد گروه دوم نشریات موضوع متفاوت‌تر خواهد بود. به گونه‌ای که صنعت انتشارات دانشگاهی با ظهور انتشارات با دسترسی آزاد تغییر قابل توجهی داشته است، به بیان دیگر در این گروه از نشریات منبع تامین درآمد نشریه از محل دیگری باید صورت پذیرد از این رو، در این گروه از نشریات هزینه‌های پردازش مقاله^۲ به عنوان منبع اصلی درآمد برای بسیاری از نشریات تبدیل شده است. به عبارت دیگر اقتصاد نشر نه تنها بر نحوه جریان اطلاعات علمی، بلکه بر چگونگی درآمدزایی مؤسسات علمی، دانشگاه‌ها و حتی کشورها تأثیر می‌گذارد (Beasley, 2016؛ Budzinski, 2020).

هزینه‌های پردازش مقاله، هزینه‌هایی هستند که از نویسندگان برای ایجاد دسترسی آزادانه به خوانندگان برون‌دادهای پژوهشی آنها دریافت می‌شود. یافته‌های اخیر پژوهشگران نشان می‌دهد که بازار دسترسی آزاد به سرعت در حال رشد است و هزینه‌های پردازش مقاله‌ها به یک جریان درآمد قابل توجه برای ناشران تجاری بزرگ مانند الزویر^۳، وایلی^۴، اشپرینگر^۵ و سایرین تبدیل شده است. از سوی دیگر توزیع هزینه‌های پردازش مقالات نشان دهنده نابرابری‌های گسترده‌تر در سیستم دانشگاهی جهانی است (Haustein et al., 2024). به زبان ساده‌تر متولیان نشریات علمی تلاش می‌نمایند تا منابع درآمد خود را به جای خوانندگان مقالات (متقاضیان بهره بردار از مقالات چاپ شده در نشریه)، از محل نویسندگان مقالات (متقاضی چاپ مقاله در نشریه) تامین نمایند. با این حال، تنوع در هزینه‌های پردازش مقالات در نشریات، سؤالاتی را در مورد عدالت، شفافیت و توجیه آنها ایجاد کرده است. در حالی که برخی از نشریات هزینه‌های پردازش مقالات های بالایی را دریافت می‌کنند، برخی نشریات دیگر با شهرت مشابه، ممکن است هزینه‌های بسیار کمتری را دریافت نمایند، که نیاز به درک عمیق‌تر از نحوه تعیین هزینه‌های پردازش مقالات و اینکه

1 Open Access (OA)

2 Article Processing Charge (APC)

3 Elsevier

4 Wiley

5 Springer-N

آیا آنها با کیفیت و تأثیر یک نشریه مطابقت دارند یا خیر را برمی‌انگیزد. اما نکته قابل تأمل در این موضوع، ضرورت و یا عدم ضرورت دریافت چنین هزینه‌های از نویسندگان مقالات می‌باشد. چرا که برخی از پژوهشگران معتقد هستند که دریافت چنین هزینه‌های باعث خواهد شد که پژوهشگران با بضاعت مالی کم به ویژه پژوهشگران کشورهای کم برخوردار در انتشار مقالات به ویژه در نشریات با کیفیت‌تر دچار مشکلاتی شوند (Suber, 2012; Schonfelder, 2020; Sohani et al., 2024). از سوی دیگر برخی از محققین معتقد هستند که میزان مبالغ دریافتی بابت به عنوان هزینه پردازش مقالات خود می‌تواند نگرانی‌های را در خصوص شفافیت تعیین هزینه پردازش مقالات ایجاد نماید (Schönfelder, 2020). توجه به این که روند تعیین هزینه‌های پردازش مقالات در نشریات علمی دارای اعتبار از کمیسیون نشریات وزارت علوم در حال حاضر به چه صورت می‌باشد؟ و معیارهای تعیین میزان هزینه‌های پردازش مقالات در سطح جهان چگونه می‌باشد؟ و همچنین این که نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس از این حیث در چه وضعیتی می‌باشند موضوعاتی می‌باشد که اساس انجام این تحقیق را فراهم نموده است.

پرسش‌های پژوهش:

۱. شاخص‌های تعیین هزینه‌های پردازش مقالات در نشریات معتبر بین‌المللی کدامند؟
۲. وضعیت نشریات معتبر بین‌المللی از نظر هزینه‌های پردازش مقالات و ارزش کل نشریه چگونه است؟
۳. میزان هزینه پردازش مقالات و ارزش کل نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس چگونه است؟
۴. سیاست‌های کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در تعیین هزینه پردازش مقالات چگونه است؟

چارچوب نظری

هزینه پردازش مقاله، هزینه‌هایی هستند که برخی از نشریات با دسترسی آزاد از نویسندگان یا مؤسسات آنان می‌خواهند تا هزینه‌های مرتبط با فرآیند انتشار از جمله ویرایش، داوری تخصصی، میزبانی، آرشیو و حفظ را پوشش دهند. در مدل سنتی انتشار، این هزینه‌ها اغلب توسط اشتراک‌ها و منابع درآمدی دیگر تأمین می‌شوند و خوانندگان باید برای دسترسی به محتوا هزینه پرداخت می‌کردند (Yazdani, 2023). در مدل دسترسی آزاد ایده این است که مقالات نهایی منتشر شده به صورت آزاد در دسترس عموم مردم باشند. نویسندگان یا مؤسسات آنان هزینه‌های پردازش مقالات را پرداخت می‌کنند تا مقاله به صورت آزاد در دسترس قرار گیرد. هدف این است که هزینه را از خوانندگان (که قبلاً باید برای دسترسی هزینه پرداخت می‌کردند) به سوی نویسندگان یا مؤسسات آنان منتقل کرده و دسترسی گسترده‌تری به یافته‌های تحقیقاتی فراهم شود (Halevi et al., 2024). یادآوری می‌گردد که همه نشریات دسترسی آزاد بر مبنای مدل هزینه پردازش مقاله فعالیت نمی‌کنند. برخی از نشریات از طریق راهکارهای دیگر مانند حمایت نهادی یا یارانه‌ها تأمین مالی می‌شوند و از نویسندگان هزینه‌ای را برای انتشار درخواست نمی‌کنند. همچنین، مدل‌های مختلف دسترسی آزاد وجود دارند و مدل هزینه‌های پردازش مقالات تنها یکی از آنهاست. در مدل هزینه‌های پردازش مقالات، نویسنده مقاله موظف به پرداخت هزینه انتشار می‌باشد. مدل‌های مختلفی برای پرداخت هزینه پردازش مقالات وجود دارد که هر کدام مزایا و معایب خاص خود را دارند (جدول ۱) (Yazdani, ۲۰۲۳).

جدول ۱- انواع مدل‌های تعیین پردازش مقالات (APC) (Yazdani, 2023)

انواع مدل	ویژگی و مشخصات	معایب	مزایا
مدل مبتنی بر انتشار	نویسندگان پس از پذیرش مقاله خود برای انتشار باید APC را پرداخت کنند. رایج‌ترین مدل APC و اکثر نشریات OA از آن استفاده می‌کنند.	مانعی برای نویسندگانی با منابع مالی محدود انتشار مقالاتی با کیفیت پایین (برای صرفه‌جویی در هزینه مقالات خود را بدون ویرایش یا بررسی کامل ارسال شود).	مدلی ساده و قابل فهم پیش‌بینی هزینه انتشار مقاله از قبل
مدل مبتنی بر مشارکت هزینه	نویسندگان قبل از ارسال مقاله خود برای بررسی بخشی از هزینه APC را به عنوان هزینه مشارکت می‌پردازند. اگر مقاله پذیرفته شود، باید مابقی هزینه را بپردازند.	باید توجه داشت که در صورت عدم پذیرش مقاله، هزینه صرف شده اتلاف می‌شود، پس در صورت عدم پذیرفته شدن مقاله اتلاف مالی در پی خواهد داشت.	کاهش موانع مالی برای نویسندگان انگیزه بیشتر برای ارائه کار با کیفیت تر، زیرا نویسندگان قبل از پرداخت کامل APC بخشی از آن را پیش‌پرداخت کرده اند.
مدل مبتنی بر حمایت مالی	در این مدل نویسندگان یا موسسات APC را از طریق کمک‌های مالی یا سایر منابع تامین می‌کنند.	یافتن حامی مالی دشوار است. ممکن است استقلال یک نشریه را به خطر بیندازد، زیرا حامی مالی ممکن است در مورد محتوایی که در نشریات منتشر می‌شود دخالتی داشته باشد.	می‌تواند به نویسندگان با منابع مالی محدود کمک کند تا مقالات خود را منتشر کنند. می‌تواند به تنوع بیشتری در انتشارات علمی کمک کند. (زیرا نویسندگان در کشورهایی با درآمد کم نیز می‌توانند مقالات خود را منتشر کنند)

هزینه پردازش مقالات نقش مهمی در حمایت از انتشار دسترسی آزاد ایفا می‌کند. از جمله مزایای انتشار دسترسی آزاد افزایش دسترسی به مقالات منتشر شده می‌باشد. این امر نیز می‌تواند منجر به افزایش تعداد خوانندگان و ذینفعان شود (Björk & Solomon, 2012). مزیت بعدی مقالات با دسترسی آزاد در مقایسه با سایر مقالات نشریات سنتی، انتشار سریع‌تر آنها می‌باشد. همچنین مطالعات نشان داده‌اند که مقالات دسترسی آزاد بیشتر از مقالات نشریات سنتی ذکر و اشتراک گذاری می‌شوند که در نتیجه بازدید بیشتر و تاثیر بیشتری برای تحقیقات انجام شده خواهد داشت. از سوی دیگر ظهور هزینه‌های پردازش مقاله به عنوان یک عنصر کلیدی در انتشار با دسترسی آزاد بحث و تحقیق قابل توجهی را در مورد رابطه بین هزینه پردازش مقالات، کیفیت نشریات و پایداری اقتصادی مدل‌های دسترسی آزاد برانگیخته است. با وجود تمام مزایای یاد شده تاکنون، چالش‌های نیز وجود دارد به نحوی که با ورود مدل‌هایی مانند پرداخت هزینه پردازش مقاله در نشریات با دسترسی آزاد، انتشار مقاله دیگر صرفاً امری علمی نبوده و به فرایندی اقتصادی با بازیگران متنوع بدل شده است. بسیاری از ناشران بین‌المللی، از جمله الزویر، اسپرینگر و وایلی، اکنون میلیون‌ها دلار درآمد سالانه از محل هزینه پردازش مقالات دریافت می‌کنند که این رقم با روند صعودی مواجه است (Budzinski et al., 2020). همانطور که بازار دسترسی آزاد همچنان در حال تکامل است، پژوهشگران و موسسات نیاز دارند تا انتشارات با دسترسی آزاد شفافیت بیشتری در مورد چگونگی تعیین هزینه پردازش مقالات و نحوه مدیریت مالی خود ارائه دهند.

پیشینه پژوهش:

مطالعات مختلفی در مورد پویایی هزینه پردازش مقالات در دسترسی باز، ارتباط آنها با کیفیت نشریه، استراتژی‌های

سازمانی برای مدیریت هزینه‌های هزینه پردازش مقالات، و پیامدهای گسترده‌تر برای اکوسیستم انتشارات علمی صورت گرفته است.

یک مسئله اساسی در بحث دسترسی آزاد این است که آیا هزینه پردازش مقالات کیفیت و اعتبار نشریات را منعکس می‌کند یا خیر. بیورک و سولمون در تحقیقات خود تأثیر علمی نشریات با دسترسی آزاد و نشریات اشتراکی را مقایسه کردند و نشان دادند که نشریات با دسترسی آزاد علیرغم دریافت هزینه پردازش مقالات، می‌توانند به سطوح مشابهی از اعتبار علمی دست یابند (Björk & Solomon, 2012). در مطالعه دیگری، بیورک و سولامون رابطه‌ای بین هزینه پردازش مقالات و شاخص‌های کیفیت نشریات، مانند ضریب تأثیر نشریه و رتبه نشریه در پایگاه سایمگو را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند که نشریات با کیفیت بالاتر تمایل به شارژ هزینه پردازش مقالات بالاتر دارند (Björk & Solomon, 2015). هر چند که گورروبوت و مویا آنگون پیش از آنها، شاخص SJR را به عنوان ابزاری برای اندازه‌گیری بهتر اعتبار علمی نشریات، معرفی نموده و نشان داده بودند که چگونه می‌توان از معیارهای کیفیت برای توجیه مدل‌های قیمت گذاری هزینه پردازش مقالات استفاده کرد (Guerrero-Bote & Moya-Anegón, 2012). با این وجود، یافته‌های دیگر پژوهشگران همچون شونفلدر در پاسخ به این سوال که آیا هزینه پردازش مقالات واقعاً تأثیر نشریه را منعکس می‌کنند یا خیر؟ نتیجه گرفتند که قیمت گذاری هزینه پردازش مقالات اغلب منعکس کننده میراث مدل‌های مبتنی بر اشتراک است نه بر اساس تأثیر علمی واقعی یک نشریه. این موضوع منجر به نگرانی‌هایی در مورد شفافیت و قیمت گذاری عادلانه هزینه پردازش مقالات در سراسر اکوسیستم نشریات با دسترسی آزاد شده است، به ویژه برای پژوهشگران و موسسات اولیه با منابع مالی محدود (Schönfelder, 2020).

انتقال به یک نظام انتشارات با دسترسی آزاد، چالش‌های مالی را برای مؤسسات ایجاد کرده است، به خصوص که آنها هزینه‌های پردازش مقالات را با هزینه‌های اشتراک سنتی متعادل می‌کنند. پینفیلد و همکاران با بررسی استراتژی‌های سازمانی در مدیریت «هزینه کل انتشار» دریافتند که مؤسسات برای مدیریت بار مالی فزاینده هزینه پردازش مقالات از رویکردهای مختلفی مانند دریافت وجوه بابت هزینه پردازش مقالات، قراردادهای جبرانی و توافقات تحول آفرین را اتخاذ می‌کنند. امروزه توافق‌نامه‌های تحول آفرین، به طور فزاینده‌ای به عنوان راه‌حلی برای چالش‌های مالی گذر به دسترسی آزاد در نظر گرفته می‌شوند. روشی که به مؤسسات اجازه می‌دهد تا از پرداخت حق اشتراک به پوشش هزینه پردازش مقالات برای دسترسی آزاد تغییر کنند. هدف این قراردادها کاهش اثر "تکرار شدن" است، جایی که مؤسسات هم هزینه اشتراک و هزینه پردازش مقالات را می‌پردازند (Pinfield et al., 2016). در همین راستا، روسو و همکاران پیشنهاد دادند که محاسبه ارزش پولی انتشارات علمی می‌تواند به مؤسسات کمک کند تا در مورد نحوه تخصیص منابع بین اشتراک‌ها و پرداخت‌های هزینه پردازش مقالات تصمیمات آگاهانه‌ای اتخاذ کنند (Rousseau et al., 2021). این در حالی است که بسیاری از نشریات علمی در ایران وابسته به دانشگاه‌ها و یا انجمن‌های علمی بوده و معمولاً هزینه‌های جاری نشریه در قالب اعتبارات پژوهشی دانشگاه تامین می‌گردد و این امر باعث می‌گردد که در بسیاری از موارد شاهد آن باشیم که نشریات با وجود داشتن وضعیت دسترسی آزاد، هیچ گونه هزینه‌ای را بابت مقالات از نویسندگان دریافت نمی‌کنند.

قیمت هزینه پردازش مقالات در رشته‌ها، مناطق و ناشران به طور قابل توجهی متفاوت است. یافته‌های هاستاین و همکاران نشان داد که بازار نشریات با دسترسی آزاد به سرعت در حال رشد است و توزیع هزینه‌های پردازش مقالات

همچنین نشان دهنده نابرابری‌های گسترده‌تر در سیستم دانشگاهی جهانی است (Haustein et al., 2024). هر چند رودریگز و همکاران در پژوهش‌های خود نشان دادند که سیستم دسترسی آزاد، ظهور ناشران جدید با هزینه‌های پردازش مقاله کمتر را برای نویسندگان به ویژه در کشورهای با درآمد کمتر را برجسته کرد (Rodrigues et al., 2020). با این حال، خیلی پیش‌تر پژوهشگرانی همچون سوبر هشدار داده بودند که هزینه پردازش مقالات بالا که توسط ناشران معتبر اعلام می‌شوند، می‌تواند پژوهشگرانی را که بودجه کافی ندارند را از مشارکت کامل در گفتگوهای علمی جهانی محروم کند. هرچند که سوبر رشد نشریات با دسترسی آزاد و کم‌هزینه را نیز در تحقیقات خود گزارش نموده بودند (Suber, 2012). سوهانی و همکاران نیز میانگین پایین‌تر هزینه‌های پرداختی توسط نویسندگان دانشگاه شهید بهشتی در مقایسه با سایر کشورها را نشان‌دهنده توانایی پایین‌تر نویسندگان ایرانی، به‌ویژه در حوزه‌های پزشکی و علوم مرتبط، و عدم حمایت دانشگاه‌های ایران در پرداخت هزینه انتشار مقالات در نشریات با دسترسی آزاد دارای هزینه پردازش مقالات اعلام کردند (Sohani et al., 2024).

فقدان شفافیت در قیمت‌گذاری هزینه پردازش مقالات یک چالش کلیدی برای جنبش دسترسی آزاد است. بورگو وضعیت شفافیت قیمت‌گذاری هزینه پردازش مقالات را بررسی کرد و دریافت که بسیاری از ناشران به وضوح نحوه محاسبه هزینه پردازش مقالات یا توجیه استراتژی‌های قیمت‌گذاری خود را توضیح نمی‌دهند. این امر منجر به فراخوانی برای مدل‌های استاندارد قیمت‌گذاری هزینه پردازش مقالات شده است که بیشتر با شاخص‌های کیفیت نشریات و هزینه‌های انتشار مرتبط است (Borrego, 2023).

بررسی‌های صورت گرفته در داخل کشور نشان داد که تعداد تحقیقاتی که در حوزه تعیین پردازش مقالات نشریات باشد بسیار کم و به صورت موردی بوده است. تحقیقات یزدان‌نیا و همکاران از جمله این تحقیقات بود. ایشان در تحقیقات خود به بررسی بهای تمام شده انتشار یک مقاله در سه نشریه منتخب دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد پرداخته و نشان دادند که مراحل ویراستاری و صفحه‌آرایی و بررسی اولیه، بیشترین سهم هزینه را در بین مراحل انتشار یک مقاله به خود اختصاص می‌دهد. بررسی‌های ایشان نشان داد که هزینه نیروی انسانی بیشترین در صد هزینه‌بری در مجموع فعالیت‌های اولیه و ثانویه به خود اختصاص داده است بر همین اساس پیشنهاد دادند که با بهبود عملکرد در حوزه مدیریت منابع انسانی، می‌تواند در کاهش هزینه‌های تمام شده تأثیرگذار باشد (Yazdannia et al., 2020). احتشام‌نژاد و همکاران نیز در پژوهش‌های خود که به منظور تعیین شاخص‌های اقتصادی و برآورد هزینه‌های نمایه سازی نشریات علمی انجام دادند، ۳۴۷ نشریه دارای رتبه "الف" و "بین‌المللی" ایرانی را بر اساس ۲۰ شاخص کیفی و ۱۰ شاخص اقتصادی مورد ارزیابی قرار دادند. احتشام‌نژاد و همکاران در گزارش خود اعلام داشتند که از بعد اقتصادی بخش عمده هزینه‌های جاری نشریه مربوط به صفحه‌آرایی مقالات (۸۳ درصد) و کمترین بخش هزینه نیز مربوط به استاندارد سازی وب سایت (۲،۲ درصد) بود. این نسبت به فراخور وضعیت نمایه شدن و زبان انتشار نشریه، بسیار متغیر بود (Ehteshamnejad et al., 2024). سوهانی و همکاران نیز در بررسی کلیه مقالات پژوهشگران دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی نمایه شده در پایگاه داده اسکوپوس ۱ در بازه زمانی سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ دریافتند

که پنج هزار و نود و هفت مقاله (۵۴,۵٪) در نشریات با دسترسی آزاد و ۴۲۵۵ مقاله (۴۵,۵٪) نیز در نشریاتی با غیر دسترسی آزاد منتشر شدند. سوهانی و همکاران در تحقیقات خود نشان دادند که پژوهشگران ایرانی در این مدت ۴,۸۹۹,۰۲۷,۱۵ دلار برای انتشار ۳,۵۰۶ مقاله در نشریات دارای دسترسی آزاد هزینه کرده‌اند و میانگین هزینه هر مقاله ۱۳۹۷,۳۲ دلار بوده است. از نظر سوهانی و همکاران، هزینه‌های انتشار برای پژوهشگران ایرانی به عنوان مانعی برای انتشار مقالات در نشریات با دسترسی آزاد دارای هزینه پردازش مقالات است (Sohani et al., 2024).

در شرایط کنونی که اکثر نشریات داخلی دارای اعتبار علمی از کمیسیون نشریات وزارت عتف به صورت دسترسی باز می‌باشند و دریافت هزینه از نویسندگان مقالات به یک روش متداول تبدیل شده است، همچنین از آنجایی که برنامه‌ها و اقدامات معاونت پژوهشی وزارت عتف در راستای حمایت و توسعه نمایه سازی نشریات در پایگاه‌های معتبر بین‌المللی همچون اسکوپوس می‌باشد بنابراین ضرورت دارد که در خصوص فرآیند تعیین هزینه‌های پردازش مقالات نیز برنامه‌ریزی‌های لازم را داشته باشد. از همین رو باید ضمن بررسی ضرورت یا عدم ضرورت این موضوع، در صورت لزوم بتوان با تعیین شاخص‌های مناسب، هزینه‌های پردازش مقاله برای نشریات مختلف را تعیین نماید. از سوی دیگر بررسی‌های اخیر نشان می‌دهد که تحقیقات بسیار محدودی در حوزه ارزشگذاری و برآورد هزینه‌های نشریات علمی در داخل کشور صورت گرفته است که همین امر نیز ضرورت اجرای چنین تحقیقی را بیش از پیش نشان می‌دهد. چرا که عدم توجه به این موضوع می‌تواند زمینه بروز بد اخلاقی‌های در حوزه روند بررسی و چاپ مقالات در برخی از نشریات دارای هزینه پردازش مقاله را فراهم سازد و یا پژوهشگران کم بضاعت را در چاپ آثار علمی خود دچار چالش نماید. هدف اصلی اجرای این تحقیق تعیین شاخص‌ها تعیین کننده برای هزینه‌های پردازش مقالات نشریات ایرانی به ویژه در نشریات ایرانی نمایه شده در اسکوپوس می‌باشد. همچنین ارزشگذاری مالی نشریات بر اساس شاخص‌های تعیین شده و مقایسه آنها با نشریات خارجی از اهداف فرعی اجرای این طرح می‌باشد.

روش شناسی پژوهش

روش اجرای پژوهش به صورت روش اسنادی و تحلیل محتوا می‌باشد. در این روش ابتدا بر اساس بررسی منابع و پایگاه‌های معتبر بین‌المللی نمایه کننده نشریات علمی شاخص‌های ارزشگذاری و هزینه‌های پردازش مقالات در نشریات خارجی ارزیابی و تعیین شد. برای این منظور با مراجعه به پایگاه‌های همچون انتشارات الزویر، اشپرینگر، وایلی و همچنین سایمگو نسبت به بررسی و گردآوری اطلاعات این پایگاه‌ها، اطلاعات مربوط به نشریات نمایه شده در این پایگاه‌ها همچون قیمت کل نشریه و قیمت هزینه پردازش مقاله هر نشریه و همچنین معیارهای هزینه دریافتی که توسط هر یک از ناشران در زمان گردآوری اطلاعات (طبق جدول ۲) اعلام شده بود مورد بررسی قرار گرفت.

جدول ۲- فهرست پایگاه‌ها و تاریخ بررسی محتوای آنها

ردیف	نام پایگاه	تاریخ بررسی	آدرس وب سایت
۱	سایمگو	۲۵ ژوئن ۲۰۲۵	https://www.scimagojr.com/journalvalue.php
۲	الزویر	۱۰ جولای ۲۰۲۵	https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing

۳	اشپرینگر	۱۵ جولای ۲۰۲۵	https://www.springernature.com/gp/open-science/journals-books
۴	وایلی	۲۰ آگوست ۲۰۲۵	https://authorservices.wiley.com/

در ادامه تحقیق به منظور بررسی بهتر از مبالغ اعلام شده به عنوان هزینه پردازش مقالات هر نشریه ضمن دسته‌بندی این مبالغ برای ناشران مختلف، فراوانی تعداد نشریاتی که مبالغ دریافتی آنها در هر یک از دسته‌بندی‌ها محاسبه گردید. به منظور درک درست از عوامل موثر بر ارزش کل هر نشریه، ابتدا نشریات بر اساس نوع چارک و نوع حوزه موضوعی دسته‌بندی و مجدداً محاسبات فراوانی هر دسته، تعداد کل مقالات نمایه شده در سال ۲۰۲۴، جمع کل ارزش، متوسط ارزش کل و متوسط قیمت هزینه پردازش مقالات برای هر دسته محاسبه گردید. به منظور بررسی سیاست‌های کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در تعیین هزینه‌های پردازش نشریات ایرانی نیز ابتدا اسناد بالادستی مرتبط در این خصوص همچون آیین نامه تعیین اعتبار علمی نشریات مصوب اردیبهشت ۱۳۹۸ و آیین نامه تعیین پردازش مقالات در نشریات با دسترسی آزاد مورد بررسی قرار گرفت. همچنین برای بررسی وضعیت نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس فهرست این نشریات که شامل ۳۷۶ بود از وب سایت سایمگو استخراج و با دسته‌بندی بر اساس نوع چارک و همچنین تفکیک حوزه موضوعی به دو گروه پزشکی و غیر پزشکی، مطابق با روش ذکر شده از نظر شاخص‌های ذکر شده در بالا، مورد بررسی قرار گرفتند. در ادامه به بررسی و انواع عوامل موثر بر ارزشگذاری مالی نشریات ایرانی با توجه به شاخص‌های تعیین شده پرداخته شد.

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش اول پژوهش. شاخص‌های تعیین هزینه‌های پردازش مقالات در نشریات معتبر بین‌المللی کدامند؟ در پاسخ به پرسش اول باید به بررسی عوامل موثر بر هزینه پردازش مقالات اشاره گردد. بررسی‌ها نشان داد که میزان هزینه پردازش مقالات می‌تواند به طور قابل توجهی بین نشریات مختلف و ناشران مختلف متفاوت باشد. همان گونه که در جدول ۳ ملاحظه می‌گردد برخی از عوامل اصلی که بر هزینه‌های پردازش مقالات تأثیر می‌گذارند عبارتند از نوع نشریه، نوع ناشر، روند داوری همتا، صفحه آرایی و چاپ و دسترسی آزاد. با این وجود بررسی‌های این تحقیق نشان داد که برخی عوامل همچون ناشر نقش بیشتری در تعیین میزان هزینه‌های پردازش مقالات نشریه دارد به نحوی که ناشرانی همچون الزویر مدعی هستند میانگین قیمت لیست آن برای هر مقاله اشتراکی ۲-۳ برابر کمتر از سایر ناشران است. انتشارات الزویر همچنین مدعی هستند که میانگین قیمت‌های فهرست الزویر برای هر اشتراک در ده سال گذشته ثابت مانده است در حالی که سایر ناشران افزایش متوسط حدود ۶٪ در سال داشته‌اند (الزویر، ۲۰۲۵) از سوی دیگر مقالات منتشر شده در نشریات الزویر ۱۸٪ از خروجی تحقیقات جهانی را تشکیل می‌دهند در حالی که ۲۸٪ از استنادها را به خود اختصاص می‌دهند و این نشان از کیفیت مقالات چاپ شده در نشریات این ناشر می‌باشد (Elsevier, 2025). این در حالی بود که میزان متوسط هزینه پردازش مقالات محاسبه شده برای نشریات دارای چارک یک در پایگاه سایمگو بیش از ۳۳۶۰ دلار بود و در بیشتر نشریات دارای چارک چهار کمتر از ۲۲۰۰ دلار

بود (SCImago, 2025).

جدول ۳- عوامل موثر بر هزینه پردازش مقالات در نشریات

ردیف	نام پایگاه	دامنه مبالغ دریافتی	نقش ناشر در APC	نقش چارک بندی نشریه در APC	نقش نوع دسترسی به مقالات در APC
۱	سایمگو	۹۷,۴ درصد کمتر از ۴۰۰۰ دلار	*	*	*
۲	الزویر	۹۷,۶ درصد کمتر ۶۰۰۰ دلار	*	-	*
۳	وایلی	۸۷,۱ درصد کمتر از ۴۰۰۰ دلار	*	-	*

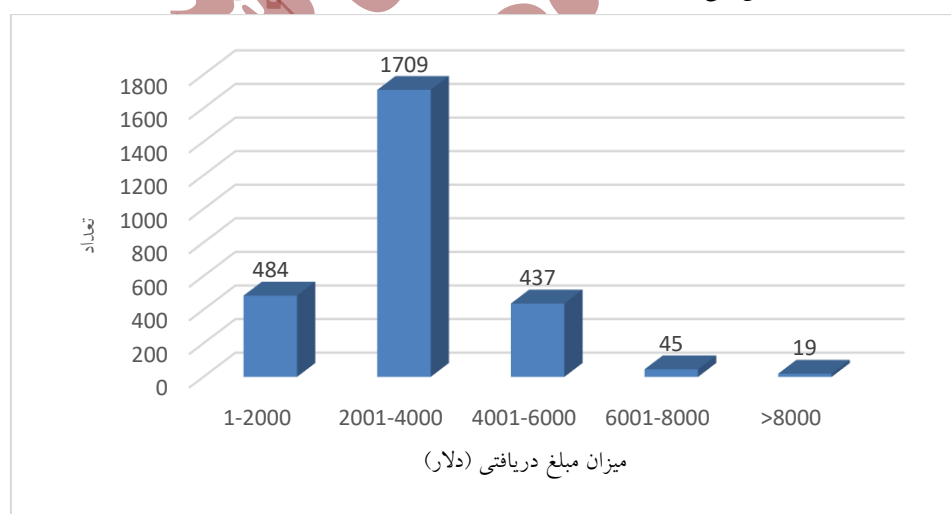
پاسخ به پرسش دوم پژوهش. وضعیت نشریات معتبر بین‌المللی از نظر هزینه‌های پردازش مقالات و ارزش کل نشریه چگونه است؟

برای درک بهتر میزان هزینه‌های پردازش مقالات، بررسی مبالغ اعلام شده از طرف ناشران معتبر بین‌المللی برای هر نشریه مورد بررسی قرار گرفت که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

انتشارات الزویر:

طبق گزارش ۱۱ مارس ۲۰۲۵ پایگاه الزویر، ۲۸۸۳ نشریه از نظر میزان هزینه پردازش مقالات مورد بررسی قرار گرفتند که از این تعداد ۲۶۹۴ نشریه دارای مبالغ دریافتی مشخص و الباقی به صورت نامشخص بوده است (Elsevier, 2025).

همانگونه که در شکل ۱ دیده می‌شود تعداد ۱۷۰۹ نشریه از ۲۶۹۴ نشریه مبالغی بین ۲۰۰۱-۴۰۰۰ دلار به ازاء هر مقاله دریافت می‌نمایند که بیشترین میزان سهم ۶۳,۴۴ درصد از کل نشریات را به خود اختصاص داده بودند این در حالی است که تنها ۱۹ نشریه مبالغی بیش از ۸۰۰۰ دلار دریافت می‌نمودند و سهم این گروه از نشریات تنها ۰,۷۱ درصد از کل نشریات را به خود اختصاص می‌داد.

شکل ۱- نمودار فراوانی نشریات بر اساس میزان مبالغ دریافتی به ازاء هر مقاله (دلار) (Elsevier, 2025)

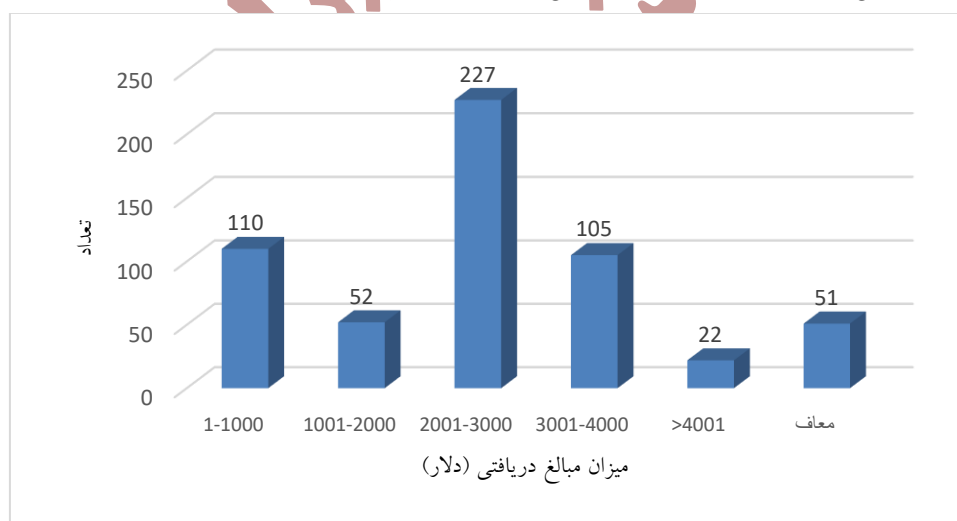
الزویر، به عنوان یک پیشرو جهانی در انتشارات علمی، فنی و پزشکی، است که از نویسندگان و جوامع تحقیقاتی در

تضمین دسترسی، اعتماد، اشتراک‌گذاری و توسعه تحقیقات با کیفیت برای تسریع پیشرفتی که به نفع جامعه است، حمایت می‌کند. این ناشر در سال ۲۰۲۲ با انتشار ۲۸۰۰ نشریه علمی، فنی و پزشکی را منتشر نمود در حالی که این آمار در ۱۱ مارس سال ۲۰۲۵ به ۲۸۸۳ نشریه افزایش یافت.

الزویر در سال ۲۰۲۲، ۲٫۷ میلیون مقاله تحقیقاتی از نویسندگان دریافت نمود که این تعداد بیش از دو برابر کل مقالات ارسالی در سال ۲۰۱۵ بود. این مقالات توسط تیم‌های ویراستاری داخلی این ناشر که با همکاری ۳۲۰۰۰ ویراستار و ۱٫۴ میلیون داور متخصص در سراسر جهان بود بررسی شدند و در نتیجه بیش از ۶۰۰۰۰۰ مقاله پس از بررسی همتا، بهبود، منتشر، نمایه‌سازی، تأیید و ارتقا یافتند. جامعه علمی جهانی به بیش از ۱٫۸ میلیارد مقاله در سراسر پلتفرم‌های نشریات این ناشر دسترسی پیدا کردند. با توجه به وجود ۲۸۰۰ نشریه دارای گزینه‌های دسترسی آزاد که ۷۰۰ نشریه نیز دسترسی آزاد طلایی، الزویر را به یک رهبر جهانی در انتشار دسترسی آزاد تبدیل کرده است. مقالات منتشر شده در نشریات الزویر ۱۸٪ از خروجی تحقیقات جهانی را تشکیل می‌دهند و ۲۸٪ از اسنادها را به خود اختصاص می‌دهند، که نشان دهنده تعهد ناشر به ارائه کیفیت تحقیق به طور قابل توجهی بالاتر از میانگین صنعت نشر است (Elsevier, 2025).

انتشارات وایلی:

انتشارات وایلی نیز به عنوان یکی دیگر از انتشارات بزرگ بین‌المللی در ۱۰ آوریل ۲۰۲۵ فهرستی از نشریات با دسترسی آزاد خود را گزارش نمود و میزان مبالغ دریافتی هر یک از نشریات به تفکیک گروهی در نمودار شکل ۲ نشان داده شده است. همان گونه که در نمودار شکل شماره ۲ ملاحظه می‌گردد این ناشر ۵۶۷ نشریه با دسترسی آزاد داشته است که از این تعداد ۲۲۷ نشریه مبالغی بین ۲۰۰۱ تا ۳۰۰۰ دلار دریافت می‌نمودند و ۵۱ نشریه نیز هیچ گونه وجهی بابت دسترسی آزاد از نویسندگان دریافت نمی‌کردند (Wiley, 2025).

شکل ۲- نمودار فراوانی مبالغ دریافتی انتشارات وایلی (۱۰ آوریل ۲۰۲۵) (Wiley, 2025)

انتشارات اشپرینگر:

انتشارات اشپرینگر سالانه بیش از ۱۸۳۰۰۰ مقاله دسترسی آزاد را از طریق دسترسی آزاد طلایی در سراسر رشته‌ها منتشر می‌نماید. از علوم زیستی گرفته تا علوم انسانی، که ۴۴ درصد از کل مقالات اشپرینگر در سال ۲۰۲۳ را شامل

می‌شود. به استناد اطلاعات درج شده در پایگاه این ناشر، نویسندگان همچنین می‌توانند مقاله خود را تحت مجوز دسترسی آزاد در بیش از ۲۱۰۰ نشریه ترکیبی این ناشر منتشر کنند. این ناشر مدعی است که نشریات پیشرو چند رشته ای و متمرکز بر جامعه وجود دارد که دسترسی باز دقیق و با تأثیرگذاری بالا را ارائه می‌دهند. بسیاری از عناوین نشریات این ناشر با مشارکت انجمن‌های دانشگاهی منتشر می‌شوند و آنها را قادر می‌سازد تا به جاه طلبی‌های تحقیقاتی باز خود دست یابند. انتشار بیش از ۱۸۳ هزار مقاله با دسترسی آزاد از طریق بیش از ۲۱۰۰ نشریه با دسترسی آزاد و بیش از ۳۱۰۰ کتاب دسترسی باز صورت می‌گیرد (Springernature, 2025).

نشریات نمایه شده در پایگاه اسکوپوس:

بررسی داده‌های اسکوپوس بر اساس ارزش گذاری نشریات برای سال ۲۰۲۴ نشان می‌دهد که در این سال ۲۹۴۶۱ نشریه از سراسر جهان در پایگاه اسکوپوس نمایه شده بودند که در مجموع فقط در سال ۲۰۲۴ توانستند در کل ۳۵۲۸۹۹۲ مقاله را نمایه نمایند (جدول ۴). بررسی وضعیت نشریات نمایه شده بر اساس نوع تقسیم بندی چارکی نیز نشان داد که ۹۱۱۲ نشریه یعنی معادل ۳۰٫۹۳ درصد در چارک یک (Q₁)، ۷۵۹۰ نشریه (۲۵٫۷۶ درصد) در چارک دو (Q₂)، ۶۷۰۶ نشریه (۲۲٫۷۶ درصد) در چارک سوم، ۵۹۸۵ نشریه (۲۰٫۳۱ درصد) در چارک چهارم (Q₄) قرار گرفتند. همچنین تعداد ۶۸ نشریه نیز فاقد چارک بندی خاص بودند (SCImago, 2025).

جدول ۴- ارزش کلی نشریات نمایه شده در اسکوپوس بر اساس نوع چارک بندی (SCImago, 2025)

نوع چارک	تعداد نشریه	تعداد مقاله در ۲۰۲۴	ارزش کل (دلار)	جمع APC	متوسط APC	متوسط ارزش کل (دلار)
Q ₁	۹۱۱۲	۱۹۸۳۵۵۳	۳۰۱۷۴۰۵۹۲۴۳	۳۰۴۵۵۱۳۶	۳۳۴۲٫۳	۳۳۱۱۴۶۳٫۹
Q ₂	۷۵۹۰	۸۱۲۴۹۷	۱۱۲۴۸۳۷۹۲۰۰	۲۱۵۰۱۳۳۳	۲۸۳۲٫۸	۱۴۸۱۹۹۹٫۹
Q ₃	۶۷۰۶	۴۳۶۴۴۵	۵۳۴۳۷۷۳۷۷۴	۱۷۲۴۴۵۳	۲۵۷۱٫۳	۷۹۶۸۶۴٫۶
Q ₄	۵۹۸۵	۲۷۲۲۱۹	۲۹۸۰۴۱۷۰۰۹	۱۳۹۶۴۲۴۹	۲۳۳۳٫۲	۴۹۷۹۸۱٫۱
بدون Q	۶۸	۲۴۲۷۸	۱۱۱۹۷۷۶۸۰	۱۷۱۴۵۵	۲۵۴۱٫۴	۱۶۴۶۷۳۰٫۶
جمع کل	۲۹۴۶۱	۳۵۲۸۹۹۲	۴۹۸۵۸۶۰۶۹۰۶	۸۳۳۳۴۸۲۶	۲۸۲۸٫۶	۱۶۹۲۳۵۹٫۶

با توجه به تعداد کل مقالات نمایه شده و همچنین بر اساس هزینه‌های پردازش مقالات تعیین شده برای هر نشریه در مجموع ارزش کل نشریات جهان نزدیک به ۵۰ میلیارد دلار ارزش گذاری گردیده است. این در حالی است که نشریات دارای چارک اول به نسبت هم از نظر ارزش هزینه‌های پردازش مقالات و هم به دلیل داشتن تعداد مقاله بیشتر، بیشترین سهم از کل ارزش نشریات را به خود اختصاص داده بودند به نحوی که ارزش کل این گروه از نشریات بالغ بر ۳۰ میلیارد دلار یعنی معادل تقریباً ۶۰ درصد کل ارزش نشریات جهان را به خود اختصاص داده بود. این موضوع همان گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌گردد با کم شدن ارزش چارکی، ارزش کل نشریه نیز کاهش می‌یابد.

همان گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌گردد تعداد مقالات نمایه شده در نشریات به فراخور نوع چارک متفاوت بود به نحوی که به ترتیب ۱۹۸۳۵۵۳، ۸۱۲۴۹۷، ۴۳۶۴۴۵ و ۲۷۲۲۱۹ مقاله در نشریات چارک اول تا چهارم چاپ شده بودند. این در حالی است که تنها ۲۴۲۷۸ مقاله در نشریات بدون چارک چاپ گردیده بود. یعنی به طور متوسط ۲۱۷،

۱۰۷، ۶۵ و ۴۵ مقاله به ترتیب در نشریات چارک اول تا چهارم به چاپ رسیده است که نشان از تمایل بالای پژوهشگران برای چاپ مقالات خود در نشریات با کیفیت‌تر است. همین امر نیز باعث افزایش میزان متوسط هزینه‌های پردازش مقالات این نشریات در مقایسه با نشریات دارای چارک پایین‌تر می‌گردد.

پاسخ به پرسش سوم پژوهش. میزان هزینه پردازش مقالات و ارزش کل نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس چگونه است؟

ارزیابی وضعیت نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس بر اساس آمار سال ۲۰۲۴ نشان داد که در این سال ۳۷۶ نشریه ایرانی نمایه شده وجود داشت که این تعداد برابر ۱,۲۸ درصد از کل سهم نشریات نمایه شده در پایگاه اسکوپوس را به خود اختصاص داده بود که سهم بسیار اندکی می‌باشد (جدول ۲). از نظر تقسیم بندی چارکی نیز نتایج بررسی نشان داد که تنها ۵,۰۵ درصد از نشریات ایرانی دارای چارک بندی نوع اول، ۱۳,۳ درصد چارک دوم، ۴۰,۶۹ درصد دارای چارک سوم و ۴۰,۶۹ درصد نیز دارای چارک نوع چهارم بودند و یک نشریه نیز فاقد چارک بندی بود. این تعداد از نشریات ایرانی در سال ۲۰۲۴ تنها ۱۷۲۸۹ مقاله از کل مقالات نمایه شده در این پایگاه را به خود اختصاص داده بودند که این میزان برابر ۰,۴۹ درصد از کل مقالات نمایه شده بود که حجم بسیار اندکی را شامل می‌گردید (جدول ۵). از سوی دیگر از نظر ارزش کل نشریات ایرانی نیز، کل ارزش این ۳۷۶ نشریه تنها برابر ۱۹۵ میلیون دلار بود که در مقایسه با کل ارزش نشریات نمایه شده سهم بسیار ناچیز ۰,۳۹ درصد را شامل می‌گردید.

جدول ۵- وضعیت کل نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس در سال ۲۰۲۴ (SCImago, 2025)

ردیف	نوع چارک	تعداد	تعداد مقاله در ۲۰۲۴	ارزش کل (دلار)	جمع APC
۱	Q1	۱۹	۱۲۵۵	۱۶۸۹۸۵۶۰	۵۵۱۳۲
۲	Q2	۵۰	۲۷۲۸	۳۵۰۵۳۰۲۴	۱۳۳۰۸۷
۳	Q3	۱۵۳	۷۴۳۲	۸۷۹۸۴۵۱۴	۳۹۳۴۷۱
۴	Q4	۱۵۳	۵۸۵۶	۵۵۶۸۴۷۵۶	۳۶۲۴۱۹
۵	بدون Q	۱	۱۸	۳۰۳۴۹۰	۲۴۶۷
		۳۷۶	۱۷۲۸۹	۱۹۵۹۲۴۳۴۴	۹۴۶۵۷۶
	نسبت سهم از کل جهان (درصد)	۱,۲۸	۰,۴۹	۰,۳۹	-

نتایج بررسی نشریات ایرانی از نظر تقسیم بندی چارکی و مقایسه سهم آنها نسبت به کل جهان نیز نشان داد که تعداد نشریات ایرانی نمایه شده قرار گرفته در چارک اول تنها سهم بسیار ناچیز ۰,۲۱ درصد را از کل نشریات قرار گرفته در این گروه چارکی به خود اختصاص داده است و این نسبت برای نشریات قرار گرفته در چارک دوم برابر ۰,۶۶ درصد ولی برای نشریات چارک سوم و چهارم به ترتیب برابر ۲,۲۸ و ۲,۵۶ درصد بود و این نسبت برای نشریات فاقد چارک برابر ۱,۴۷ درصد بود. برای درک درستی از وضعیت نشریات ایرانی و مقایسه بهتر آن با دیگر نشریات نمایه شده از ابعاد مختلف، متوسط عملکرد در سه بخش تعداد مقالات نمایه شده در سال ۲۰۲۴، ارزش کل نشریات و قیمت هزینه‌های پردازش مقالات نشریات به تفکیک گروه بندی چارکی طبق جدول ۶ تنظیم گردید.

جدول ۶- مقایسه نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس در سال ۲۰۲۴ با کل نشریات (SCImago, 2025)

ردیف	نوع چارک	نشریات ایرانی			کل نشریات جهان		
		متوسط تعداد مقاله	متوسط ارزش کل (دلار)	متوسط قیمت APC (دلار)	متوسط تعداد مقاله	متوسط ارزش کل (دلار)	متوسط قیمت APC (دلار)
۱	Q1	۶۶,۱	۸۸۹۳۹۷,۸	۲۹۰۱,۷	۲۱۷,۷	۳۳۱۱۴۶۳,۹	۳۳۴۲,۳
۲	Q2	۵۴,۶	۷۰۱۰۶۰,۵	۲۶۶۱,۷	۱۰۷	۱۴۸۱۹۹۹,۹	۲۸۳۲,۹
۳	Q3	۴۸,۶	۵۷۵۰۶۲,۲	۲۵۷۱,۷	۶۵,۱	۷۹۶۸۶۴,۶	۲۵۷۱,۲
۴	Q4	۳۸,۳	۳۶۳۹۵۲,۷	۲۳۶۸,۸	۴۵,۵	۴۹۷۸۶۴,۶	۲۳۳۳,۲
۵	بدون Q	۱۸	۳۰۳۴۹۰	۲۴۶۷	۳۵۷	۱۶۴۶۷۳۰,۶	۲۵۲۱,۴
	متوسط کل	۴۶	۵۲۱۰۷۵,۴	۲۵۱۷,۵	۱۱۹,۸	۱۶۹۲۳۵۹,۶	۲۸۲۸,۶

نتایج نشان داد که ارزش مقادیر متوسط محاسبه شده برای نشریات ایرانی در تمامی شاخص‌های (متوسط تعداد مقاله، متوسط ارزش کل (دلار) و متوسط قیمت هزینه پردازش مقاله) به مرتب کمتر از سطح جهانی بود به گونه‌ای که مثلاً متوسط تعداد مقالات چاپ شده در نشریات Q1 ایرانی برابر ۶۶ مقاله بود در حالی که این عدد برای متوسط جهانی ۲۱۷ یعنی تقریباً ۳,۳ برابر نشریات ایرانی بود. متوسط ارزش کل نشریات ایرانی در این چارک نزدیک به ۸۹۰ هزار دلار برآورد گردیده است در حالی که این شاخص در متوسط جهانی بیش از ۳,۳ میلیون دلار بود یعنی یک اختلاف ۳,۷ برابری نسبت به نشریات ایرانی. این وضعیت در سایر چارک‌های بندی‌ها نیز به صورت مشهودی قابل ملاحظه بود به گونه‌ای که متوسط تعداد مقالات چاپ شده در نشریات متوسط سطح جهانی به ترتیب ۱,۹۸، ۱,۳۵، ۱,۲ و ۲,۶ برابر بیشتر از نشریات Q2 تا بدون چارک ایرانی بودند. از نظر متوسط ارزش کل نیز متوسط سطح جهانی به ترتیب ۲,۱۱، ۱,۳۸، ۱,۳۶ و ۵,۴ برابر بیشتر از نشریات ایرانی بودند.

تقسیم‌بندی نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس به دو گروه کلی نشریات گروه علوم پزشکی و غیر پزشکی (جدول ۷ و ۸) نشان داد که میزان هزینه‌های پردازش مقالات و در نتیجه در متوسط هزینه‌های پردازش مقالات و متوسط قیمت کل نشریات گروه علوم پزشکی بسیار بالاتر از نشریات غیر پزشکی و تقریباً دو برابر آن می‌باشد.

جدول ۷- وضعیت نشریات گروه علوم پزشکی ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس در سال ۲۰۲۴ (SCImago, 2025)

ردیف	نوع چارک	تعداد	تعداد مقاله در ۲۰۲۴	ارزش کل (دلار)	جمع APC	متوسط APC	متوسط قیمت کل
۱	Q1	۱۰	۶۳۱	۱۰۴۱۵۳۸۸	۲۹۹۵۱	۲۹۹۵,۱	۱۰۴۱۵۳۸,۸
۲	Q2	۱۵	۷۹۲	۹۹۰۰۱۳۲	۳۹۹۲۷	۲۶۶۱,۸	۶۶۰۰۰۸,۸
۳	Q3	۴۸	۲۱۷۴	۲۸۴۰۳۴۵۲	۱۲۵۰۹۹	۲۶۰۶,۲	۵۹۱۷۳۸,۶
۴	Q4	۵۳	۲۵۳۷	۲۴۸۹۶۸۹۶	۱۲۴۵۰۰	۲۳۴۹,۱	۴۶۹۷۵۲,۸
۵	جمع کل	۱۲۶	۶۱۳۴	۷۳۶۱۵۸۶۸	۳۱۹۴۷۷	۲۵۳۵,۵	۵۸۴۲۵۲,۹

در نشریات چارک اول متوسط هزینه‌های پردازش مقالات در گروه علوم پزشکی عدد ۲۹۹۵,۱ دلار را نشان می‌دهد در حالی که در نشریات غیر پزشکی این مبلغ برابر ۲۷۹۷,۹ دلار بود یعنی تقریباً ۲۰۰ دلار بیشتر می‌باشد. نکته قابل تامل در این تقسیم‌بندی، میزان اثر نوع چارک در ارزش کل نشریات در این دو گروه است به نحوی که در نشریات گروه علوم پزشکی تفاوت متوسط ارزش کل نشریات چارک اول و دوم نزدیک به ۳۵۰ هزار دلار است در حالی که در گروه غیر پزشکی تفاوت این دو چارک تنها ۲۰۰ دلار است.

جدول ۸- وضعیت نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس در سال ۲۰۲۴ به غیر از گروه علوم پزشکی (SCImago, 2025)

ردیف	نوع چارک	تعداد	تعداد مقاله در ۲۰۲۴	ارزش کل (دلار)	جمع APC	متوسط APC	متوسط قیمت کل
۱	Q1	۹	۶۲۴	۶۴۸۳۱۷۲	۲۵۱۸۱	۲۷۹۷,۹	۷۲۰۳۵۲,۴
۲	Q2	۳۵	۱۹۳۶	۲۵۱۵۲۸۹۲	۹۳۱۶۰	۲۶۶۱,۷	۷۱۸۶۵۴
۳	Q3	۱۰۵	۵۲۵۸	۵۹۵۸۱۰۶۷	۲۶۸۳۷۲	۲۵۵۵,۹	۵۶۷۴۳۸,۷
۴	Q4	۱۰۰	۳۳۱۹	۳۰۷۸۷۸۶۰	۲۳۷۹۱۹	۲۳۷۹,۲	۳۰۷۸۷۸,۶
		۱	۱۸	۳۰۳۴۹۰	۲۴۶۷	۲۴۶۷	۳۰۳۴۹۰
۵	جمع کل	۲۵۰	۱۱۱۵۵	۷۳۶۱۵۸۶۸	۳۱۹۴۷۷	۱۲۷۷,۹	۲۹۴۴۶۳,۵

تفاوت متوسط ارزش کل نشریات چارک دوم و سوم در گروه پزشکی و غیر پزشکی به ترتیب ۷۰ هزار دلار و ۱۵۱ هزار دلار بود. و در چارک سوم با چهارم در این دو گروه به ترتیب برابر ۱۲۱ هزار دلار و ۲۵۹ هزار دلار بوده است. یکی از دلایل اصلی این تفاوت بین ارزش کل نشریات گروه پزشکی و غیر پزشکی، تاثیر تعداد مقالات نمایه شده در سال این دو گروه می‌باشد به نحوی که متوسط این عدد در نشریات گروه غیر پزشکی ۴۴,۶ مقاله بود ولی در نشریات گروه پزشکی این تعداد برابر ۴۸,۷ مقاله بود.

پاسخ به پرسش چهارم پژوهش. سیاست‌های کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در تعیین هزینه پردازش مقالات چگونه است؟

کمیسیون نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان یکی از مراجع اصلی تعیین اعتبار علمی نشریات کشور، تا قبل از سال ۱۴۰۰ همواره در آیین نامه‌های مصوب خود نشریات را از دریافت هزینه بابت فرآیندهای برر سی، اخذ پذیرش و چاپ مقالات منع می‌نمود. به نحوی که در بند ۳ ماده ۹ آیین نامه تعیین اعتبار علمی نشریات مصوب ۸ بهمن ۱۳۹۰ به صراحت اعلام داشته است که "نشریات حق دریافت مبالغی تحت عنوان هزینه‌های مرتبط با چاپ مقالات پذیرش شده را ندارند" (آیین نامه کمیسیون نشریات مصوب ۱۳۹۰، صفحه ۷) (دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی، ۱۳۹۰). هرچند که در ادامه در تبصره ذیل همین بند بیان می‌دارد که "در صورت ارائه دلایل کافی که به تائید کمیسیون نشریات برسد، مجاز است تا سقف ۱۰۰۰۰۰۰ ریال برای داوری و ویرایش مقالات اخذ نماید". یعنی در صورت درخواست نشریه و تائید کمیسیون و آن هم به صورت یکسان برای تمام نشریات برای نشریات قابل اجرا بوده است.

این در حالی است که در آخرین آیین نامه مصوب کمیسیون که مربوط به اردیبهشت ۱۳۹۸ می‌باشد، کمیسیون نشریات علمی در خصوص تعیین هزینه‌های دریافتی از نویسندگان مقالات هیچ اقدام خاصی نداشته است و حتی این موضوع را طبق ماده ۴ آیین نامه، در حوزه وظایف خود ندانسته و پرداختن به این امور را در حوزه وظایف خود قرار نداده است و هیچ اشاره‌ای هم به این موضوع نمی‌کند (دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی، ۱۳۹۸). تدوین و ابلاغ آیین نامه "تعیین هزینه پردازش مقاله در نشریات علمی دسترسی باز" در اردیبهشت ۱۴۰۰ را شاید بتوان به عنوان اولین اقدام کمیسیون برای ورود به این مسئله دانست.

کمیسیون نشریات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با تدوین این آیین نامه مجوز لازم را برای نشریات در جهت

دریافت وجه از نویسندگان را ارائه نمود. شاید بتوان علت این اقدام کمیسیون را به دلیل میزان بالای تقاضای نشریات برای دریافت هزینه پردازش مقاله از نویسندگان عنوان نمود. این امر باعث گردید که کمیسیون نشریات به منظور جلوگیری از بروز تخلفات این حوزه با تدوین و ابلاغ این آیین نامه به صورت رسمی در این حوزه ورود نماید. ولی ضرورت کسب موافقت شورای نشر صاحب امتیاز نشریه برای اخذ یا عدم اخذ وجه و تعیین میزان مبلغ از نویسندگان مقالات به عنوان پیش شرط این اقدام بیان شده است از سوی دیگر ضرورت اطلاع رسانی موضوع میزان مبلغ قابل دریافت از نویسندگان در وب سایت نشریه نیز مورد تاکید کمیسیون بوده است.

از دیگر نکات باز این آیین نامه، تعیین سقف میزان دریافت هزینه پردازش مقالات با توجه به نوع صاحب امتیاز نشریه و نوع مقالات (کوتاه یا کامل) و همچنین محدود نمودن دریافت هزینه تنها به مقالاتی که مورد پذیرش نهایی و همچنین دو مرحله ای نمودن دریافت وجه از نویسندگان به گونه ای که ۵۰ درصد از هزینه پس از انجام داوری و صدور گواهی پذیرش نهایی و اخذ موافقت نامه حق چاپ از نویسندگان، و ۵۰ درصد باقیمانده پس از آماده سازی مقاله برای انتشار (قبل از انتشار رسمی مقاله) می باشد از سوی دیگر، اهمیت دادن به موضوع دریافت موافقت نامه حق چاپ از نویسندگان، موضوعی بود که تا پیش از تدوین و ابلاغ این آیین نامه اصلاً به آن توجه نمی گردید ولی در این آیین نامه به آن توجه شده است.

داشتن سقف پرداخت و عدم تناسب مبالغ پیشنهادی با توجه به میزان هزینه های پردازش مقالات نشریات با نمایه بین المللی یکی از نکات ضعف در این آیین نامه بود که برای رفع این مشکل نیز با درج مطلبی تلاش نمود این نقیصه را اصلاح نماید به گونه ای که در آیین نامه ذکر شده است که "کمیسیون نشریات وزارت عتف می تواند سالانه میزان هزینه های پردازش مقالات را تغییر دهد". نمونه این اقدام در نامه شماره ۴۰۸۷۹ مورخ ۱۴۰۱/۰۲/۲۴، مشهود است که طی آن کمیسیون نشریات مجدداً سقف مبالغ را مورد بازنگری قرار داد. با این وجود عملاً حداکثر مبلغ دریافتی بابت چاپ مقالات دارای نمایه بین المللی در بهترین حالت (وجود صاحب امتیاز خصوصی و یا انجمن علمی) نمی تواند بیش از ۱۸ میلیون ریال باشد که با احتساب قیمت روز دلار در بازار آزاد ارز در مردادماه سال ۱۴۰۴ (۹۳۵ هزار ریال)، این مبلغ معادل ۱۹,۲۵ دلار خواهد بود که این مبلغ به ازاء هر مقاله عدد بسیار ناچیزی بود.

بحث و نتیجه گیری

امروزه به دلیل افزایش روز افزون تولیدات علمی و ظهور نشریات علمی در سرتاسر جهان، موضوع مدیریت نشریه و همچنین نحوه ایجاد دسترسی به مقالات نشریات را به یک موضوع چالشی تبدیل نموده است. از سوی دیگر ظهور وجود ناشران برجسته بین المللی نشان از اهمیت روز افزون این موضوع دارد. در حالی که بسیاری از نشریات علمی به ویژه نشریات دارای نمایه های معتبر بین المللی دسترسی به فایل اصلی مقالات را به صورت محدود و منوط به پرداخت هزینه نموده اند ولی در کنار این گروه از نشریات، گروه دیگری نیز وجود دارند که از سیستم دسترسی آزاد استفاده می نمایند. قاعدتاً در گروه اول بخش عمده ای از هزینه های جاری نشریه از محل فروش مقالات تامین می گردد اما در

خصوص گروه دوم نشریات موضوع متفاوت‌تر خواهد بود. به بیان دیگر در این گروه از نشریات منبع تامین درآمد نشریه از محل دیگری باید صورت پذیرد لذا در این گروه از نشریات هزینه‌های پردازش مقاله به عنوان منبع اصلی درآمد برای بسیاری از نشریات تبدیل شده است.

یافته‌های این مطالعه نشان داد که عواملی همچون میزان هزینه‌های جاری (داوری، صفحه آرایی، پشتیبانی، نگهداشت)، سطح نمایه نشریه، سطح چارک بندی نشریه و میزان استنادات دریافتی در تعیین میزان هزینه پردازش مقاله در هر نشریه موثر هستند. به گونه‌ای که ناشران معتبر بین‌المللی، میزان هزینه‌های پردازش مقالات دریافتی در نشریات با کیفیت‌تر را بالاتر از سایر نشریات قرار داده‌اند همین امر نیز باعث گردیده است که نشریات با کیفیت‌تر، با گذر زمان، هم از نظر استناد پذیری و رویت پذیری و هم از نظر اقتصادی نسبت به سایر نشریات رشد بیشتری را تجربه نمایند. نتایجی که پیش از این نیز در تحقیقات دیگر پژوهشگران نیز همچون پولی، سوزا و پاتینسون و کوری گزارش شده است. این پژوهشگران معتقدند که کشورهایی که دارای نشریات علمی قدرتمند و پرنفوذ هستند، نه تنها از نظر علمی بلکه از لحاظ اقتصادی نیز در موقعیت برتری قرار می‌گیرند (Pooly, 2021; Souza, 2024; Pattinson & Currie, 2025). همان گونه که تحقیقات گورروبوت و مویا آنگون نیز بر این موضوع تاکید داشت و اعلام نموده بود که می‌توان از معیارهای کیفیت برای توجیه مدل‌های قیمت گذاری هزینه‌های پردازش مقالات استفاده کرد (Guerrero-Bote & Moya-Anegón, 2012). با این وجود، شونفلدر استدلال کرد که قیمت گذاری هزینه‌های پردازش مقالات اغلب منعکس کننده میراث مدل‌های مبتنی بر اشتراک است نه اینکه بر اساس تأثیر علمی واقعی یک نشریه باشد (Schönfelder, 2020).

از منظر علم‌سنجی نیز ارتباط مستقیمی بین درآمدزایی نشریات و شاخص‌های سنجش عملکرد علمی وجود دارد. هرچه نشریه‌ای دارای شاخص تأثیر^۱، رتبه SJR یا نرخ استناد بالاتری باشد، احتمال جذب نویسندگان بین‌المللی، دریافت هزینه‌های پردازش مقالات بالاتر و افزایش تقاضا برای انتشار در آن بیشتر است. این امر موجب می‌شود تا نشریات برتر، در یک چرخه خودتقویتی از کیفیت، درآمد و نفوذ قرار گیرند (Budzinski et al., 2020). به علاوه، درآمد بالاتر به نشریات این امکان را می‌دهد تا در به‌کارگیری سردبیران تمام‌وقت، توسعه زیرساخت‌های دیجیتال و جذب داوران متخصص سرمایه‌گذاری کنند همین امر خود کیفیت علمی آن‌ها را تقویت می‌کند (Beasley, 2016).

یافته‌های این تحقیق نشان داد که تا پیش از تدوین آیین نامه تعیین هزینه پردازش مقالات در کمیسیون نشریات، با توجه به اینکه وابسته به دانشگاهها و انجمن‌های علمی بودند لذا هزینه‌ای از نویسندگان بابت پذیرش و چاپ مقالات دریافت نمی‌نمودند اما پس از تدوین این آیین‌نامه بسیاری از نشریات دانشگاهی نیز متقاضی دریافت وجهه از نویسندگان گردیدند و همین امر ضرورت توجه نمودن کمیسیون به مسائل و تبعات احتمالی این قضیه را دو چندان می‌نماید. چرا که این امر می‌تواند نویسندگان مقالات به ویژه پژوهشگران جوان (دانشجویان تحصیلات تکمیلی) را برای چاپ مقاله

^۱ Impact Factor

در نشریات با کیفیت‌تر داخلی دچار مشکل نماید. هر چند که تعیین سقف مبالغ دریافتی و یا اخذ آن پس از اعطای پذیرش، تا حدودی این موضوع را قابل پذیرش‌تر می‌نماید.

یافته‌های این مطالعه نشان داد که ارزش مقادیر متوسط محاسبه شده برای نشریات ایرانی در تمامی شاخص‌ها به مرتب کمتر از سطح جهانی بود به گونه‌ای که مثلاً متوسط ارزش کل نشریات ایرانی در چارک اول نزدیک به ۸۹۰ هزار دلار برآورد گردیده است در حالی که این شاخص در متوسط جهانی بیش از ۳,۳ میلیون دلار بود یعنی یک اختلاف ۳,۷ برابری نسبت به نشریات ایرانی. این وضعیت در سایر چارک بندی‌ها نیز به صورت مشهودی قابل ملاحظه بود به گونه‌ای که از نشر متوسط تعداد مقالات چاپ شده در متوسط سطح جهانی به ترتیب ۱,۹۸، ۱,۳۵، ۱,۲ و ۲,۶ برابر بیشتر از نشریات Q2 تا بدون چارک ایرانی بودند. از نظر متوسط ارزش کل نیز در سطح متوسط جهانی نیز به ترتیب ۲,۱۱، ۱,۳۸، ۱,۳۶ و ۵,۴ برابر بیشتر از نشریات ایرانی بودند. از سوی دیگر حتی بررسی نشریات ایرانی نمایه شده در دو گروه علوم پزشکی و غیر پزشکی نیز نشان داد که متوسط ارزش کل نشریات علوم پزشکی نیز به مراتب بسیار بالاتر از نشریات غیر پزشکی گردد به نحوی که در نشریات چارک اول این گروه تفاوت تقریباً سیصد هزار دلاری را نشان داد. که تاییدی بر اثر کیفیت نشریات و همچنین نوع موضوع در تعیین هزینه‌های پردازش مقالات نشریات بود و این با یافته‌های بودزنسکی و همکاران مطابقت داشت (Budzinski et al., 2020).

یافته‌های این تحقیق نشان داد که کمیسیون نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با تدوین آیین‌نامه تعیین هزینه پردازش مقالات در نشریات با دسترس‌ی باز اولین اقدام موثر را برای اعطای مجوز برای نشریات در جهت دریافت وجه از نویسندگان را ارائه نمود. هر چند که عدم تغییر مبالغ پردازش مقالات از طرف کمیسیون تا زمان انجام این تحقیق، باعث گردید که این مبالغ اعلام شده از طرف کمیسیون را به عنوان تنها معیار ارزیابی برای ارزش گذاری نشریات معتبر علمی داخلی قلمداد نمود. هر چند که با توجه به نرخ تورم سالانه اعلام شده از طرف بانک مرکزی که عدد نزدیک به ۳۰ درصد را برای هر سال اعلام نموده است عملاً در طی سه سال گذشته باید این مبالغ حداقل یک ر شد ۹۰ درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۱ داشته باشند. که در این صورت نیز باز در بهترین حالت (صاحب امتیاز بخش خصوصی و یا انجمن علمی و نشریه دارای نمایه بین‌المللی) باز هم این مبلغ بیش از ۳۴,۲ میلیون ریال (معادل ۳۶,۵۸ دلار) نخواهد بود. این موضوع نشان از عدم تناسب مبالغ تعیین شده در این آیین‌نامه با نرخ تورم سالانه و همچنین عدم تناسب با میزان پردازش مقالات در نشریات بین‌المللی می‌باشد که نمی‌تواند به درستی پاسخ‌گوی نیاز نشریات داخلی به ویژه نشریات ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس باشد. همین امر ضرورت بازنگری در آیین‌نامه تعیین پردازش مقالات را نشان می‌دهد. از سوی دیگر توجه به نوع چارک نشریات و همچنین ضریب تاثیر نشریات باید در تعیین میزان هزینه‌های اعلام شده برای نشریات را باید حتماً مورد توجه قرار گیرد. این در حالی است که میزان حداقل قیمت تعیین شده برای هزینه‌های پردازش مقالات نشریات در پایگاه سایمگو برابر ۲۱۷۷ دلار به ازاء هر مقاله بود. این مبلغ برای نشریات انتشارات الزویر بین ۵۰ تا ۱۰۴۰۰ دلار متغییر بود. در نشریات انتشارات وایلی نیز این مبلغ از ۷۹۰ تا ۶۷۳۰ دلار متغییر بود. یعنی یکی از نکات ضعف قابل مشاهده در این آیین‌نامه عدم توجه به میزان هزینه پردازش مقالات در سطح جهانی است. این در حالی است که در سطح جهانی کیفیت داوری، میزان استناد و سهم مقالات بین‌المللی از جمله شاخص‌های کلیدی هستند که در ارزیابی نشریات علمی پیشرو جهان لحاظ می‌شود (Halevi & Walsh, 2021). حتی بالا بودن میزان هزینه پردازش مقالات در برخی از نشریات با کیفیت باعث گردیده

است که بسیاری از پژوهشگران به ویژه در کشورهای با درآمد پایین‌تر با وجود داشتن مقالات با کیفیت، نتوانند مقالات خود را در نشریات مطلوب به چاپ برسانند. موضوعی که سوهانی و همکاران نیز در تحقیقات خود به آن اشاره داشتند. از نظر سوهانی و همکاران هزینه انتشار به عنوان مانعی برای انتشار مقالات پژوهشگران ایرانی در نشریاتی که هزینه‌های پردازش مقالات پرداخت می‌کنند، شناخته شده است (Sohani et al., 2024).

پیشنهادهای اجرایی پژوهش

۱. کمیسیون نشریات در تعیین هزینه‌های پردازش مقالات باید به شاخص‌های تعیین‌کننده اصلی در برآورد هزینه‌های پردازش مقالات همچون نوع نشریات، سطح نمایه شده نشریه (ملی یا بین‌المللی)، نوع مقالات منتشر شده در نشریه، میزان استنادات دریافتی نشریات، ضریب تاثیر نشریه و نیز چارک نشریه توجه ویژه داشته باشد.
۲. با توجه به اینکه بعد از ابلاغیه ۱۴۰۱ کمیسیون نشریات وزارت عتف تا زمان انجام این تحقیق، هیچ ابلاغیه یا مصوبه‌ای رسمی دیگری در خصوص تعیین میزان هزینه پردازش مقالات، صادر نگردیده است لذا ضرورت دارد توصیه می‌گردد تا بازنگری در آن در دستور کار کمیسیون قرار گیرد و ابلاغیه جدید بر اساس نرخ تورم اعلام شده از طرف مراجع ذیصلاح همچون بانک مرکز و نیز نرخ سالانه ارز انجام گردد.
۳. از سوی دیگر با توجه به اینکه صاحب امتیاز اکثر نشریات علمی، دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی می‌باشند لذا اکثر هزینه‌های جاری نشریه توسط دانشگاه‌ها پرداخت می‌شود و نشریات به عنوان منبع درآمد قلمداد نمی‌گردند. لذا هزینه پردازش مقالات یا اصلاً دریافت نمی‌گردد و یا به صورت ناچیز دریافت می‌گردد در حالی که این موضوع در سطح بین‌المللی چندان مرسوم نمی‌باشد. لذا تقسیم وظایف در نشریات به دو بخش کارکرد علمی (ارزیابی و داوری مقالات، تعیین سردبیر و اعضای هیات تحریریه نشریه) و بخش نشر (مدیریت وب سایت، صفحه آرایی و پرداخت هزینه‌های پرسنلی و داوری مقالات)، ضرورت جدا نمودن مدیریت این دو حوزه را در نشریات علمی کشور الزامی می‌نماید. به نحوی که باید کارکرد حوزه علمی بر عهده دانشگاه و حوزه نشر بر عهده ناشران معتبر باشد.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

۱. با توجه به اینکه هر ساله تعداد قابل توجهی از مقالات پژوهشگران ایرانی در نشریات خارجی منتشر می‌شود، لذا توصیه می‌گردد تحقیقی در خصوص میزان هزینه کرد پژوهشگران برای انتشار این مقالات صورت گیرد.

۲. پیشنهاد می‌گردد در تحقیقی دیگر به صورت قیاسی هزینه‌های نمایه سازی نشریات ایرانی با هزینه‌های انتشار مقاله در نشریات خارجی مورد بررسی قرار گیرد.

تقدیر و تشکر (Acknowledgments and Funding)

مقاله حاضر برگرفته از بخشی از نتایج اجرای طرح پژوهشی مصوب در موسسه تحقیقات سیاست علمی کشور با عنوان "بررسی وضعیت ارزشگذاری نشریات علمی ایرانی نمایه شده در پایگاه اسکوپوس در مقایسه با سایر نشریات معتبر بین‌المللی" و با شماره ۱۴۷/ص/۱۴۰۴ نوشته شده است لذا بدینوسیله از موسسه به دلیل حمایت مادی و معنوی از اجرای طرح، صمیمانه تشکر می‌گردد.

تعارض منافع (Conflict of Interest)

نویسنده اعلام می‌کند که هیچ تضاد منافی در مورد انتشار پژوهش ثبت شده وجود ندارد. علاوه بر این، موارد اخلاقی از جمله سرقت ادبی، رضایت آگاهانه، رفتار نادرست، جعل و /یا جعل داده‌ها، انتشار مضاعف و یا سوء رفتار به طور کامل توسط نویسندگان رعایت شده است.

فهرست منابع

- احتشام‌نژاد، ا.، رمضانی، م.، و پاکزاد بناب، م. (۱۴۰۳). تعیین شاخص‌های اقتصادی و برآورد هزینه‌های نمایه سازی نشریات علمی رتبه الف کمیسیون نشریات در پایگاه اسکوپوس. حکمرانی و توسعه، ۵(۱)، ۹۵-۱۱۸.
<https://doi.org/10.22111/JIPAA.2025.490278.1231>
 دفتر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی. (۱۳۹۰). آیین نامه تعیین اعتبار نشریات علمی کشور. ۱۰ صفحه
<https://rozup.ir/download/1749210/%20%201390.pdf>
 دفتر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی. (۱۳۹۸). آیین نامه نشریات علمی، ۱۲ صفحه.
<https://rpcc.msrt.ir/file/download/download/1556595627-1398.pdf>
 دفتر سیاستگذاری و برنامه‌ریزی امور پژوهشی. (۱۴۰۰). آیین نامه تعیین هزینه پردازش مقاله در نشریات علمی با دسترسی آزاد. ۵ صفحه. <https://repository.msrt.ir/Core/file/2021/5/9/86b537a5-873e-46fb-a993-25dcb723ba93.pdf>
 یزدان‌نیا، ر.، زارع خورمیزی، ا. و رنجبر، م. (۱۳۹۸). بررسی بهای تمام شده انتشار یک مقاله در نشریات منتخب دانشگاه علوم پزشکی یزد با استفاده از تکنیک هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت مدیریت اطلاعات سلامت. ۱۶(۶)، ۲۷۷-
<https://doi.org/10.22122/him.v16i6.3956.284>

- Beasley, G. (2016). Article Processing Charges: A New Route to Open Access? In F. Loizides & B. Schmidt, Proceedings of the 20th International Conference on Electronic Publishing (pp. 125-130). Ios Press. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-649-1-125>
 Björk, B. Ch., Solomon, D. (2012). Open access versus subscription journals: a comparison of scientific impact. *BMC Medicine*, 10(73), 1-10. <https://doi.org/10.1186/1741-7015-10-73>
 Björk, B. Ch., Solomon, D. (2015). Article processing charges in OA journals: relationship between price and quality. *Scientometrics*, 103(2), 373-385. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1556-z>
 Borrego, Á. (2023). Article processing charges for open access journal publishing: A review. *Learned Publishing*, 36(3), 359-378. <https://doi.org/10.1002/leap.1558>
 Budzinski, O., Grebel, T., Wollong, J., & Zhang, X. (2020). Drivers of Article Processing Charges in Open Access. *Scientometrics*, 124(3), 2185-2206. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03578-3>
 De-Moya-Anegón, F. (2020). Letter. Research evaluation entities cause a shift of publication to Q1 journals. *Profesional de la información*, 29(4), e290431.

- <https://doi.org/10.3145/epi.2020.jul.31>
- Ehteshamnejad, E., Ramezani, M., & Pakzade Bonab, M. (2025). Determining Economic Indicators and Estimating the Costs of Indexing Scientific Journals Ranked A by the MSRT in Scopus. *Governance and Development*, 5(1), 95-118. <https://doi.org/10.22111/ji-paa.2025.490278.1231> [In Persian].
- Elsevier. (2025, July10). Elsevier Pricing Policies. <https://www.elsevier.com/about/policies-and-standards/pricing>
- Guerrero-Bote, V. P.; Moya-Anegón, F. (2012). A further step forward in measuring journals' scientific prestige: The SJR2 indicator. *Journal of Informetrics*, 6(4), 674-688. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2012.07.001>
- Halevi, G., Sánchez-Jiménez, R.; Guerrero-Bote, V. P.; & De-Moya-Anegón, F. (2024). Estimating the financial value of scientific journals and APCs using visibility factors: A new methodological approach. *Profesional de la información*, 33(5), <https://doi.org/10.3145/epi.2024.0512>
- Halevi, G., & Walsh, S. (2021). Faculty Attitudes Towards Article Processing Charges for Open Access Articles. *Publishing Research Quarterly*, 37(3), 384-398. <https://doi.org/10.1007/s12109-021-09820-x>
- Haustein, S.; Schares, E.; Alperin, J. P.; Hare, M.; Butler, L.A.; & Schönfelder, N. (2024). Estimating global article processing charges paid to six publishers for open access between 2019 and 2023. arXiv preprint arXiv:2407.16551. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.16551>
- Pattinson, D., & Currie, G. (2025). Toward Science-Led Publishing. *Learned Publishing*, 38(3), 1-8. <https://doi.org/10.1002/leap.2012>
- Office of Policy and Planning for Research Affairs. (2021). Regulations for determining the cost of processing articles in open access scientific journals. 4 pages. <https://repository.msrt.ir/Core/file/2021/5/9/86b537a5-873e-46fb-a993-25dcb723ba93.pdf> [In Persian].
- Office of Policy and Planning for Research Affairs. (2011). Regulations for determining the accreditation of national scientific publications, 10 pages. <https://rozup.ir/download/1749210/%20%201390.pdf> [In Persian].
- Office of Policy and Planning for Research Affairs. (2019). Regulations for Scientific Publications, 12 pages. <https://rppc.msrt.ir/file/download/download/1556595627-1398.pdf> [In Persian].
- Pinfield, S.; Salter, J.; Bath, P. A. (2016). The “total cost of publication” in a hybrid open-access environment: Institutional approaches to funding journal article-processing charges in combination with subscriptions. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(7), 1751-1766. <https://doi.org/10.1002/asi.23446>
- Pooley, J. (2021). Collective Funding to Reclaim Scholarly Publishing. *Commonplace*, 1(1). <https://doi.org/10.21428/6ffd8432.250139da>
- Rodrigues, R. S.; Abadal, E.; de Araújo, B. K. H. (2020). Open access publishers: The new players. *PloS One*, 15(6), e0233432. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0233432>
- Rousseau, S.; Catalano, G.; Daraio, C. (2021). Can we estimate a monetary value of scientific publications?. *Research Policy*, 50(1), 104-116. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.104116>
- Schönfelder, N. (2020). Article processing charges: Mirroring the citation impact or legacy of the subscription-based model?. *Quantitative Science Studies*, 1(1), 6-27. https://doi.org/10.1162/qss_a_00015
- SCImago Journal & Country Rank (SJR). (2025, Jun 25). Journal Value. <https://www.scimagojr.com/journalvalue.php>
- Sohani, F., Shekofteh, M., Shahbodaghi, A., & Jambarsang, S. (2024). Article Processing Charge for Open Access Articles in Iran. *Desidoc Journal of Library & Information Technology*,

- 44(5), 298-306. <https://doi.org/10.14429/djlit.44.5.19991>
- Souza, B. R. (2024). Beyond Paywalls and Paid Prestige: The Ethical Minefield of Contemporary Scientific Dissemination. <https://doi.org/10.31219/osf.io/9ejhm>
- Springer Nature. (2025, July 15). Springer Nature Fully OA Journals List 2025. <https://www.springernature.com/gp/open-science/journals-books/journals>
- Suber, P. (2012). A concise introduction to the basics of open access, describing what it is (and isn't) and showing that it is easy, fast, inexpensive, legal, and beneficial. Open Access. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9286.001.0001>
- Wiley. (2025, Aug 20). Article Publication Charges (APCs). <https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/open-access/article-publication-charges/index.html>
- Yazdani, M. (2023, Oct 23). Article Processing Charge. <https://rpdanesh.ir/article-processing-charge/>
- Yazdania, R., Zare-Khormizi, E. and Ranjbar, M. (2020). Calculation of the Cost of Publication of an Article in Selected Journals of Yazd University of Medical Sciences, Yazd, Iran, Using Activity-Based Costing Method. *Health Information Management*, 16(6), 277-284. <https://doi.org/10.22122/him.v16i6.3956> [In Persian].

زودآیند ویرایش نشده